

عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری رده‌بندی مجدد در کتابخانه‌های علوم پزشکی

مریم ناخدا | امیرحسین مردانی

چکیده

هدف: سنجش عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری در مورد اجرای رده‌بندی مجدد منابع در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران، ایران، و شهید بهشتی.

روش‌شناسی: ابتدا با استفاده از پژوهش اسنادی - کتابخانه‌ای، مؤلفه‌ها و عوامل تعیین‌کننده تصمیم‌گیری برای اجرای رده‌بندی مجدد شناسایی، سپس با استفاده از پرسشنامه‌ای پژوهشگر ساخته دیدگاه مسئولان تصمیم‌گیرنده کتابخانه‌ها پیمایش شد.

یافته‌ها: "امکانات و تسهیلات اجرایی" و "مسائل ادراکی (درک ضرورت تغییر)"، مؤلفه‌های تعیین‌کننده‌تری برای متقاعد کردن مسئولان کتابخانه‌های علوم پزشکی در تغییر نظام رده‌بندی هستند. همچنین، عواملی نظیر بودجه و تداوم خدمات کتابخانه، حمایت مدیریت، یکپارچگی مجموعه کتابخانه، نامناسب بودن نظام موجود، و خودکارسازی فرایند تغییر از عوامل اثرگذار بر این تصمیم است. اما، مسئله تأمین داده و اطلاعات کافی برای برنامه‌ریزی مناسب و هدفمند رده‌بندی مجدد، افزایش قابلیت مرور در نظام جدید، و سهولت آموزش و سازگاری کاربران با آن چندان مورد توجه کتابخانه‌های علوم پزشکی نیست و تأثیر کمتری بر تصمیم‌گیری آنها دارد.

نتیجه‌گیری: کتابخانه‌های علوم پزشکی باید با نگاهی واقع‌بینانه تأثیر هر یک از عوامل را در رده‌بندی مجدد بسنجند. یک الگوی واحد و از پیش تعیین‌شده مبنی بر اینکه رده‌بندی مجدد به‌تنهایی بتواند پیشرفت‌های چشمگیری ایجاد کند وجود ندارد.

کلیدواژه‌ها

رده‌بندی مجدد، رده‌بندی کتابخانه‌ای، کتابخانه‌های دانشگاهی، کتابخانه‌های علوم پزشکی

عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری رده‌بندی مجدد در کتابخانه‌های علوم پزشکی

مریم ناخدا^۱

امیرحسین مردانی^۲

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۳/۲۱

تاریخ پذیرش: ۹۵/۰۶/۲۹

مقدمه

از دیرباز، نظام‌های رده‌بندی یکی از مهم‌ترین ابزارهای سازماندهی اطلاعات در کتابخانه‌ها بوده‌اند. با اینکه روند سازماندهی دانش به دو دوره قبل و بعد از وب تقسیم‌بندی می‌شود، اما با پیدایش وب همچنان اصول کلاسیک سازماندهی دانش، یعنی رده‌بندی، رویکرد غالب باقی مانده است و طبقه‌بندی مفاهیم، وجه اشتراک تمامی نظام‌ها و ابزارهای سازماندهی در این دو دوره محسوب می‌شود (کومبار^۳، ۲۰۱۲).

کتابخانه‌ها با پیدایش و گسترش نظام‌ها و ابزارهای نوین سازماندهی مبتنی بر وب و دیجیتالی شدن فراگیر اطلاعات برای استفاده از این ابزارها تمایل پیدا کرده‌اند. روند سازماندهی وارد محیط‌های غیرسنتی کتابخانه‌ها شده است و نظام‌هایی نظیر برچسب‌گذاری‌های اجتماعی^۴، هستان‌شناسی‌ها^۵، و تاکسونومی‌ها^۶ ظهور یافته‌اند. این تلاش‌ها برای اجتماع کتابخانه‌های ایران حتی در راستای محیط کتابخانه‌های اجتماعی و دیجیتالی در حد لازم انجام نشده است و در حد آرمان‌ها مطرح هستند. بنابراین، آنچه به‌عنوان کارکرد اصیل سازماندهی در محیط کتابخانه‌های دانشگاهی انجام می‌شود همچنان خدمت رده‌بندی منابع با استفاده از نظام‌های رده‌بندی کتابخانه‌ای^۷ نظیر دیویی، کنگره، و ان.ال.ام. است.

رده‌بندی، فنی مهم برای سازماندهی است و نباید در انبوه فناوری‌های نوین مورد غفلت واقع شود. متأسفانه حوزه تخصصی و دانشگاهی علم کتابداری توجه لازم

۱. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تهران
mnakhoda@ut.ac.ir
۲. دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تهران
(نویسنده مسئول)

mardani3@gmail.com

3. Kumbhar

4. Social tagging

5. Ontology

6. Taxonomy

7. Library Classification Systems

خود را از این کارکرد دور نگه داشته و آن را رها کرده است. این بیم وجود دارد که کتابداران در مواجهه با دستاوردهای عصر دیجیتال متمایل به فراموش کردن مهارت‌ها و ابزارهای اصیل خود باشند (گیلکریست^۱، ۲۰۰۲). با وجود این، یکی از تلاش‌های پژوهشگران سازماندهی دانش، بازنگری، و ارزیابی عملکرد نظام‌های رده‌بندی کتابخانه‌ای و کارایی و سودمند بودن این نظام‌ها در کتابخانه‌های دانشگاهی بوده است. فرایندی که از آن به رده‌بندی مجدد^۲ تعبیر می‌شود یکی از این تلاش‌هاست.

رده‌بندی مجدد به فرایند مهاجرت و انتقال از یک نظام رده‌بندی به نظامی دیگر یا از یک نظام محلی به نظامی بین‌المللی برای مجموعه کتابخانه‌ها اطلاق می‌شود (لئو، کووک، و چان^۳، ۲۰۱۲). در نگاهی دیگر، رده‌بندی مجدد به هر عملی درباره یک پیشینه نسبت داده می‌شود که به‌منظور تغییر دادن شماره راهنمای آن از یک نظام به نظام رده‌بندی دیگر صورت پذیرد (استیل و فوت^۴، ۲۰۱۱). فرایند رده‌بندی مجدد با برخی مزیت‌های نسبت داده‌شده به آن همراه بوده است: (۱) موجب تصحیح خطاهای پیشین می‌شود، (۲) می‌تواند از سردرگمی پدیدآمده از مجموعه‌های تقسیم‌شده^۵ کتابخانه‌ها تحت دو نظام مختلف جلوگیری کند، و (۳) کارایی قابلیت مرور^۶ مجموعه را برای کاربران افزایش می‌دهد (ویور و استانینگ^۷، ۲۰۰۷).

برای درک اینکه چرا کتابخانه‌های دانشگاهی مجموعه منابع خود را مجدداً رده‌بندی می‌کنند، در وهله نخست باید دید که چه زمینه‌ها و تحولاتی سبب این کار شده است. رده‌بندی مجدد در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰، روندی معمول برای بسیاری از کتابخانه‌های دانشگاهی بود؛ با این فرض که طرح رده‌بندی جدید جامع‌تر است، جزئیات بیشتری را برای موضوعات دانشگاهی در اختیار می‌گذارد، و از طریق رده‌بندی یکپارچه می‌توان هزینه‌های اضافی را تقلیل داد. البته نبود ویرایش‌های روزآمد، نامناسب بودن رده‌بندی موجود، نارضایتی و اعتراض کاربران نسبت به رده‌بندی موجود، و ظهور نظام‌های کارتر و مانند آن می‌تواند دلایلی برای رده‌بندی مجدد باشد. دهه ۱۹۸۰، دوره خودکارسازی کتابخانه‌ها^۸ با جایگزینی فهرست‌های برخط به جای فهرست‌برگه‌ها بود. از این زمان، دنیای کتابخانه‌های دانشگاهی با تغییرات دیگری نیز مواجه شد. خودکارسازی، فهرست‌برگه‌ها را به فهرست‌هایی با دسترسی همگانی^۹ تبدیل کرد و ظهور ابزار کتاب‌شناختی ا.سی.ال.سی.^{۱۰}، توسعه ائتلاف کتابخانه‌ها و بودجه کافی در تقویت این انتقال و تغییر نظام‌های رده‌بندی نقش داشتند (شورتن^{۱۱} و همکاران، ۲۰۰۵).

اجرای مداوم رده‌بندی مجدد از دهه ۱۹۸۰ تاکنون برای بسیاری از کتابخانه‌های

1. Gilchrist
2. Reclassification
3. Liu, Kwok, & Chan
4. Steele & Foote
5. Split collections
6. Browsability
7. Weaver & Stanning
8. Libraries automation
9. Open Public Access Catalogue (OPAC)
10. OCLC
11. Shorten

دانشگاهی در مقیاس‌های مختلف حیاتی بوده است. تعدادی از کتابخانه‌های دانشگاهی، طرح‌های رده‌بندی مجدد را در سال‌های اخیر آغاز کرده‌اند. این موضوع نشان می‌دهد که رده‌بندی مجدد همچنان مسئله‌ای زنده و پویاست (شورتن و همکاران، ۲۰۰۵؛ استیل و فوت، ۲۰۱۱). اما، به موازات پیاده‌سازی چنین طرح‌هایی به تدریج برخی مشکلات آشکار شدند که در تصمیم‌گیری برای رده‌بندی مجدد تأثیرگذار بودند.

مدیریت کتابخانه دانشگاه پاکت سوئد، پیش از تصمیم‌گیری برای اجرای رده‌بندی مجدد، در گفتگو با کتابدارانی که رده‌بندی کنگره را جایگزین کرده بودند، متوجه شد دلیل اصلی آنها مطرح بودن این رده‌بندی به عنوان استاندارد جهانی و روزآمدی آن بوده است. همچنین، به‌زعم تیلور^۱ (۱۹۶۵) کاربران، رده‌بندی قبلی را ترجیح نمی‌دادند و رده‌بندی کنگره برای اجرا مقرون به‌صرفه‌تر بوده است. گرهارد^۲ (۱۹۶۸) در مطالعه‌ای موردی برای غلبه بر مشکلات رده‌بندی مجدد در کتابخانه‌های دانشکده‌ای، یافتن فضا را برای انجام تغییر، برنامه‌ریزی، و اولویت‌بندی بخش‌های مختلف مجموعه توصیه می‌کند.

وینک^۳ (۲۰۰۴) نشان داد کتابخانه‌هایی که مجموعه خود را میان دو نظام رده‌بندی تقسیم کرده‌اند همواره مشکلاتی در ارتباط با آموزش کاربران و کارکنان خود داشته‌اند. شورتن و همکاران (۲۰۰۵) تعداد ۴۳ کتابخانه دانشگاهی ایالات متحده و کانادا را برای شناسایی عوامل تأثیرگذار بر تصمیم‌گیری درباره رده‌بندی مجدد بررسی کردند. آنها نشان دادند که رده‌بندی مجدد، حتی در شرایط رضایت از نظام موجود، همچنان موضوع مورد توجه این کتابخانه‌ها بوده است. اما اینکه آیا اولویت کاربران کتابخانه نسبت به یک طرح رده‌بندی بر تصمیم‌گیری آنان مؤثر است یا خیر بی‌پاسخ بود.

یکی از دلایل مهم گزارش شده در پژوهش فیستر^۴ (۲۰۰۹) و هاپکینز^۵ (۲۰۰۷) برای رده‌بندی مجدد، سهولت کاربران در ردیابی آثار مورد نیاز و افزایش قابلیت مرور مجموعه است.

استیل و فوت (۲۰۱۱) با بررسی ۵۴ کتابخانه عضو انجمن کتابخانه‌های پژوهشی مشخص کرد یک‌سوم آنها رده‌بندی مجدد را اجرا کرده‌اند. این کتابخانه‌ها با وجود استقبال از ورود کتاب‌های الکترونیکی به مجموعه خود همچنان رده‌بندی مجدد را امری ضروری دانسته‌اند. اما مسائل مالی که سبب کاهش کارکنان خدمات فنی در بعضی از این کتابخانه‌ها شده بر اجرای رده‌بندی مجدد تأثیر گذاشته است.

کومبار^۶ (۲۰۱۲) نشان داد که وجود دو مجموعه تحت نظام‌های مختلف رده‌بندی، منابع مرتبط را پراکنده می‌کند و کارآمدی نظام رده‌بندی را کاهش می‌دهد.

1. Taylor
2. Gerhard
3. Winke
4. Fister
5. Hopkins
6. Kumbhar

به‌همین دلیل، رده‌بندی مجدد برای این کتابخانه‌ها مناسب‌تر است. کاپستون^۱ (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای مروری بیان کرد که اولویت کاربران به‌ندرت می‌تواند دلیلی برای تصمیم‌گیری در رده‌بندی مجدد باشد.

در ایران نیز جوشنده (۱۳۷۲) به‌منظور پیشنهاد الگویی برای تغییر رده‌بندی کتابخانه‌های علوم پزشکی کشور، مشکلات تغییر رده‌بندی ۱۶ کتابخانه را به رده‌بندی ان.ال.ام. با این فرض بررسی کرد که حداقل در نیمی از این کتابخانه‌ها تغییر رده‌بندی با برنامه‌ریزی (داشتن خط‌مشی مدون، جدول زمانی، بودجه مستقل، و روش‌های مناسب تغییر رده‌بندی) صورت گرفته است. نتایج او نشان داد که ۶۸ درصد این کتابخانه‌ها هیچ‌کدام از عوامل و مؤلفه‌های برنامه‌ریزی مناسب برای تغییر را نداشته‌اند. همچنین، کمبود نیروی انسانی متخصص، کمبود ابزارهای کتاب‌شناختی، و نبود تجهیزات مناسب و فضای کافی از مشکلات پیش روی آنها برای تغییر رده‌بندی اعلام شده بود. یافته‌های وی نشان داد که تغییر رده‌بندی در این کتابخانه‌ها به‌کندی صورت می‌گیرد و فقط ۱۲ درصد تغییر رده‌بندی به ان.ال.ام. را انجام داده‌اند.

با مرور مطالعات پیشین، روشن می‌شود که از دهه ۱۹۸۰ تاکنون، رده‌بندی مجدد به‌عنوان یکی از اقدامات ضروری از سوی پژوهشگران حوزه سازماندهی دانش برای بازنگری و ارزیابی عملکرد نظام‌های رده‌بندی کتابخانه‌ای و کارایی و سودمند بودن آنها در کتابخانه‌های دانشگاهی امری پذیرفته شده است. بیشتر مطالعات در کتابخانه‌های دانشگاهی خارج کشور با سنجش عوامل دخیل در روند اجرای رده‌بندی مجدد توانسته‌اند به شناخت زمینه‌های لازم برای انجام چنین تغییراتی کمک کنند. متأسفانه در برخی کتابخانه‌های دانشگاهی ایران، به‌ویژه کتابخانه‌های علوم پزشکی، با وجود اینکه مشاهده می‌شود از نظام رده‌بندی مناسبی بهره نمی‌گیرند و حتی بعضاً از رده‌بندی اختصاصی ان.ال.ام. استفاده نمی‌کنند (جدول ۱)، اما مطالعه‌ای جدی در این زمینه انجام نشده است تا ضرورت و عوامل دخیل برای اجرای رده‌بندی مجدد بررسی شود. به‌همین منظور، پژوهش حاضر بر آن شد تا عوامل تأثیرگذار در این فرایند را شناسایی و میزان تأثیر بر اجرای رده‌بندی مجدد در کتابخانه‌های علوم پزشکی را مشخص کند. همچنین، اولویت هر یک از مؤلفه‌ها را از دیدگاه مسئولان مورد سنجش قرار دهد. از نظر مسئولان این کتابخانه‌ها این مؤلفه‌ها از چه اولویتی برخوردارند.

روش‌شناسی

1. Capston

پژوهش حاضر از نظر چگونگی گردآوری داده‌های مورد نیاز، ترکیبی از رویکرد

پژوهش اکتشافی متوالی است. در فاز نخست (بخش کیفی)، پژوهشگران با استفاده از مطالعه اسنادی و مرور متون در زمینه رده‌بندی مجدد کتابخانه‌ها عوامل تعیین‌کننده را در تصمیم‌گیری اجرای رده‌بندی مجدد شناسایی کردند. این عوامل، در قالب شش مؤلفه و گویه‌های تشکیل‌دهنده آن عبارت‌اند از: امکانات اجرایی (تأمین بودجه، منابع انسانی، تأمین داده‌های برنامه‌ریزی، زمان‌بندی مناسب، تداوم داشتن خدمات، و محیط و فضا)، ساختار سازمانی (همراهی فهرست‌نویسان، دشواری آموزش و سازگار کردن، آزادی و استقلال عمل، تحول آموزشی دانشگاه، و حمایت مدیریت)، مسائل اداری (احساس ضرورت تغییر، تعیین اولویت، رضایت نداشتن از نظام موجود، و آگاهی از اولویت کاربران)، وضعیت مجموعه کتابخانه (اندازه مجموعه، عمر مجموعه، یکپارچگی مجموعه، گرایش‌های موضوعی، گردآوری، و دسترسی به منابع الکترونیکی)، کارایی نظام رده‌بندی (تناسب نداشتن نظام موجود، جابه‌جایی‌های مجموعه، روزآمد بودن ویرایش‌ها، تصحیح خطاهای پیشین مجموعه، به‌کارگیری سایر کتابخانه‌ها، قابلیت مرور، و انعطاف‌پذیری انتخاب شماره راهنما)، و سازماندهی نوین (سازماندهی وبی و خودکارسازی).

سپس این عوامل با استفاده از روش پیمایشی توصیفی، در پرسشنامه‌ای پژوهشگرساخته متشکل از شش مؤلفه و ۲۹ پرسش بسته در مقیاس لیکرت تنظیم شد. جامعه آماری با استفاده از روش سرشماری، کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران (۱۱ مورد)، ایران (۸ مورد)، و شهید بهشتی (۱۱ مورد) به‌دست آمد.^۱ رویی صوری و محتوایی پرسشنامه براساس نظرات استادان رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۴ تأیید شد. در نهایت، تعداد ۳۰ پرسشنامه در بین آزمودنی‌ها توزیع و همه آنها تکمیل شد. پاسخ‌دهندگان به این پرسشنامه‌ها صرفاً مدیران یا سرپرستان واحدهای فنی و فهرست‌نویسی کتابخانه‌های مورد مطالعه بودند. برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از آزمون t تک‌نمونه‌ای و آزمون فریدمن در نرم افزار SPSS ویراست ۱۶ استفاده شد.

یافته‌ها

تنوع و وضعیت نظام‌های رده‌بندی مورد استفاده در مجموعه کتابخانه‌های علوم پزشکی در جدول ۱ نشان داده شده است. از ۳۰ کتابخانه دانشکده‌ای در این دانشگاه‌ها نیمی از آنها در سازماندهی مجموعه منابع خود از رده‌بندی کنگره و ۱۱ کتابخانه از رده‌بندی اختصاصی ان.ال.ام استفاده کرده‌اند. البته کتابخانه‌هایی نیز بوده‌اند که به‌طور هم‌زمان، از هر دو رده‌بندی استفاده می‌کردند.

۱. این پژوهش کتابخانه‌های بیمارستانی و مراکز پژوهشی علوم پزشکی را دربرنمی‌گیرد.

جدول ۱. وضعیت رده‌بندی‌های مورد استفاده در کتابخانه‌های مورد مطالعه

دانشگاه	طرح رده‌بندی	دیوئی	کنگره	ان.ال.ام.	دو رده‌بندی به صورت هم‌زمان
علوم پزشکی تهران	-	۷	۴	-	
علوم پزشکی شهید بهشتی	-	۵	۴	۲	
علوم پزشکی ایران	-	۳	۳	۲	
مجموع	-	۱۵	۱۱	۴	

جدول ۲. مقایسه میانگین هریک از گویه‌های موجود در مؤلفه‌های تصمیم‌گیری اجرایی
رده‌بندی مجدد با میانگین فرضی

مؤلفه	گویه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد	z	درجه آزادی	سطح معناداری
امکانات اجرایی	تأمین بودجه	۳۰	۴/۳۳	۰/۷۱۱۲	۰/۱۲۹۸	۱۰/۲۶۹	۲۹	۰/۰۰۰
	منابع انسانی	۳۰	۳/۸۳	۰/۶۴۷۷۲	۰/۱۱۸۲۶	۷/۰۴۷	۲۹	۰/۰۰۰
	تأمین داده‌های برنامه‌ریزی	۳۰	۳	۰/۸۳۰۴۵	۰/۱۵۱۶۲	۰	۲۹	۱
	زمان‌بندی مناسب	۳۰	۳/۳۶	۰/۶۱۴۹۵	۰/۱۱۲۲۷	۳/۲۶۶	۲۹	۰/۰۰۳
	تداوم خدمات	۳۰	۳/۸۶	۰/۴۳۴۱۷	۰/۰۷۹۲۷	۱۰/۹۳۳	۲۹	۰/۰۰۰
	محیط و فضا	۳۰	۳/۲۶	۰/۶۳۹۶۸	۰/۱۱۶۷۹	۲/۲۸۳	۲۹	۰/۰۳
ساختار سازمانی	همراهی فهرست‌نویسان	۳۰	۳/۱۳	۰/۸۱۹	۰/۱۴۹	۰/۸۹۱	۲۹	۰/۰۲
	دشواری آموزش و سازگار نمودن	۳۰	۲/۶۳	۰/۷۱۸	۰/۱۳۱	-۲/۷۹۶	۲۹	۰/۰۰۹
	آزادی و استقلال عمل	۳۰	۲	۰/۸۳۰	۰/۱۵۱	-۶/۵۹۵	۲۹	۰/۰۰۰
	تحول آموزشی دانشگاه	۳۰	۲/۸۶	۰/۹۷۳	۰/۱۷۷	-۰/۷۵۰	۲۹	۰/۴۵۹
	حمایت مدیریت	۳۰	۳/۴۳	۰/۶۲۶	۰/۱۱۴	۳/۹۷۱	۲۹	۰/۰۰۱

۰,۰۰۰	۲۹	۴/۴۱۹	۰/۱۹۶	۱/۰۷۴	۳/۸۶	۳۰	احساس ضرورت تغییر	مسائل ادراکی
۰,۰۰۰	۲۹	۴/۸۷۷	۰/۱۹۱	۱/۰۴۸	۳/۹۳	۳۰	تعیین به عنوان یک اولویت	
۰,۰۰۰	۲۹	۴/۵۷	۰/۱۲۳	۰/۶۷۸	۳/۵۶	۳۰	عدم رضایت از سیستم موجود	
۰,۰۰۰	۲۹	۵/۷۹	۰/۱۴۹	۰/۸۱۹	۳/۸۶	۳۰	آگاهی از ترجیح کاربران	
۰,۰۰۰	۲۹	۴/۳۲۵	۰/۱۵۴	۰/۸۴	۳/۶۶	۳۰	اندازه مجموعه	وضعیت مجموعه
۰,۰۰۰	۲۹	-۸/۶۵۱	۰/۱۵۴	۰/۸۴	۱/۶۶	۳۰	عمر مجموعه	
۰/۰۰۴	۲۹	۳/۰۸۴	۰/۲۱۶	۱/۱۸	۳/۶۶	۳۰	یکپارچگی مجموعه	
۰/۰۰۱	۲۹	-۳/۸۳۲	۰/۱۹۱	۱/۰۴	۲/۲۶	۳۰	گرایش‌های موضوعی	
۰,۰۰۰	۲۹	-۹/۶۳۳	۰/۱۲۸	۰/۷۵۸	۱/۶۶	۳۰	گردآوری و دسترسی منابع الکترونیکی	
۰,۰۰۰	۲۹	۶/۹۹۸	۰/۱۴۷	۰/۸۰۸	۴/۰۳	۳۰	عدم تناسب نظام رده‌بندی موجود	کارایی سیستم رده‌بندی
۰,۰۰۰	۲۹	-۷/۰۵۹	۰/۱۵۱	۰/۸۳۷	۱/۹۳	۳۰	جابه‌جایی‌های مجموعه	
۰,۰۰۰	۲۹	-۱۳/۳۵۶	۰/۱۱۴	۰/۶۲۸	۱/۴۶	۳۰	روزآمد بودن ویرایش‌ها	
۰/۰۰۲	۲۹	-۳/۴۹۶	۰/۱۲۳	۰/۶۷۸	۲/۵۶	۳۰	تصحیح خطاهای پیشین مجموعه	
۰,۰۰۰	۲۹	۷/۱۶۷	۰/۰۹۷	۰/۵۳۴	۳/۷۰	۳۰	به‌کارگیری سایر کتابخانه‌ها	
۰/۰۰۱	۲۹	-۳/۷۸۹	۰/۱۴۹	۰/۸۱۷	۲/۴۳	۳۰	قابلیت مرور	
۰,۰۰۰	۲۹	-۴/۴۸۲	۰/۱۶۵	۰/۹۰۷	۲/۲۶	۳۰	انعطاف‌پذیری انتخاب شماره راهنما	
۰,۰۰۰	۲۹	-۱۲/۱۷۳	۰/۱۱۲	۰/۶۱۴	۱/۶۳	۳۰	سازماندهی وبی	
۰,۰۰۰	۲۹	۹/۸۹۸	۰/۰۸۴	۰/۴۶۱	۳/۸۳	۳۰	خودکارسازی	سازماندهی نوین

مطابق جدول ۲، میانگین به‌دست‌آمده در دو گویه "تأمین بودجه" و "تداوم خدمات" در مؤلفه امکانات اجرایی به‌ترتیب ۴/۳۳ و ۳/۸۶ بیشترین تفاوت را از میانگین فرضی (۳) دارند. با توجه به t مشاهده‌شده و تفاوت دو میانگین که در سطح (۰/۰۵) معنادار است مشخص می‌شود که بودجه و تداوم خدمات برای کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی بیشترین نقش را در تصمیم به اجرای رده‌بندی مجدد در بخش امکانات و تسهیلات اجرایی دارند. از میان بقیه گویه‌های این مؤلفه فقط "تأمین داده" است که با مقدار میانگین فرضی برابر است و در نتیجه تفاوت آن معنادار نیست.

از نظر مؤلفه ساختار سازمانی صرفاً میانگین "حمایت مدیریت" و "همراهی فهرست‌نویسان" به‌ترتیب ۳/۴۳ و ۳/۱۳ از میانگین فرضی بیشتر و تفاوت‌ها در سطح (۰/۰۵) معنادار بوده است. از نظر مسائل ادراکی، تفاوت همه گویه‌ها با میانگین فرضی در سطح (۰/۰۵) معنادار به‌دست‌آمده است. از نظر وضعیت مجموعه، تفاوت میانگین‌ها برای "اندازه مجموعه" و "یکپارچگی مجموعه" در سطح (۰/۰۵) معنادار است. در مؤلفه کارایی نظام رده‌بندی، فقط "عدم تناسب" و "به‌کارگیری آن در سایر کتابخانه‌ها" از میانگین فرضی بیشتر بوده است. در مؤلفه "سازماندهی نوین" فقط میانگین "خودکارسازی" از میانگین فرضی بیشتر و معنادار است، اما با توجه به میانگین‌های مشاهده‌شده، گویه "سازماندهی مبتنی بر وب" در سطح (۰/۰۵) معنادار نبود.

جدول ۳. مقایسه میانگین مؤلفه‌های تصمیم‌گیری رده‌بندی مجدد با میانگین فرضی

مؤلفه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد	t	درجه آزادی	سطح معناداری	میانگین فرضی مؤلفه
امکانات اجرایی	۳۰	۲۱/۶۹	۰/۲۷۴	۰/۰۵۰۱	-۲۸۷/۱۰۶	۲۹	۰,۰۰۰	۱۸
ساختار سازمانی	۳۰	۱۴/۰۵	۰/۴۵۴۶۶	۰/۰۸۳۰	-۱۴/۶۸۱۲	۲۹	۰,۰۰۰	۱۵
مسائل ادراکی	۳۰	۱۵/۲۱	۰/۵۱۱۴۴	۰/۰۹۳۳۷	-۸۷/۷۲۹	۲۹	۰,۰۰۰	۱۲
وضعیت مجموعه	۳۰	۱۲/۹	۰/۳۰۵۹۶	۰/۰۵۵۸۶	-۲۲۲/۲۲۳	۲۹	۰,۰۰۰	۱۵
کارایی سیستم رده‌بندی	۳۰	۱۸/۳۷	۰/۳۶۱۰۱	۰/۰۶۵۹۱	-۲۷۸/۷۲۸	۲۹	۰,۰۰۰	۲۱
سازماندهی نوین	۳۰	۵/۴۶	۰/۳۱۴۴۱	۰/۰۵۷۴۰	-۵۶/۹۰۸	۲۹	۰,۰۰۰	۶

همان‌طور که یافته‌های جدول ۳ نشان می‌دهد میانگین به‌دست‌آمده در مؤلفه "امکانات اجرایی" ۲۱/۶۹ و میانگین مؤلفه "مسائل ادراکی" ۱۵/۲۱ است که هر دو از میانگین فرضی بیشتر است و تفاوت میانگین‌ها معنادار و حاکی از آن است که این دو مؤلفه در تصمیم‌گیری اجرای رده‌بندی مجدد نقش تعیین‌کننده‌تری دارند. میانگین سایر مؤلفه‌ها از میانگین فرضی کمتر بوده است. در مجموع می‌توان گفت که مؤلفه‌های ساختار سازمانی، کارایی نظام رده‌بندی، وضعیت مجموعه، و سازماندهی نوین تأثیر کمتری بر تصمیم‌گیری مدیران در اجرای رده‌بندی مجدد کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران، ایران، و شهید بهشتی داشته است.

جدول ۴. رتبه‌بندی میانگین مؤلفه‌های تصمیم‌گیری اجرای رده‌بندی مجدد

براساس آزمون فریدمن

رتبه در گروه	رتبه میانگین	مؤلفه‌های تصمیم‌گیری
۲	۵/۳۵	امکانات اجرایی
۳	۳/۰۷	ساختار سازمانی
۱	۵/۴۰	مسائل ادراکی
۵	۲/۳۲	وضعیت مجموعه
۶	۲/۲۸	کارایی نظام رده‌بندی
۴	۲/۵۸	سازماندهی نوین

در جدول ۴، نتایج آزمون فریدمن حاکی از آن است که "مسائل ادراکی" نسبت به سایر مؤلفه‌ها در اولویت نخست قرار دارد. بعد از آن، به ترتیب مؤلفه‌های امکانات اجرایی، ساختار سازمانی، سازماندهی نوین، وضعیت مجموعه، و کارایی نظام رده‌بندی در تصمیم‌گیری اجرای رده‌بندی مجدد مؤثر هستند.

نتیجه‌گیری

این پژوهش تلاش داشت نشان دهد که عوامل شناخته‌شده تا چه حد بر تصمیم‌گیری مدیران در اجرای رده‌بندی مجدد کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران، ایران، و شهید بهشتی مهم هستند. مشخص شد که تسهیلات و امکانات اجرایی، و به‌ویژه درک ضرورت تغییر نظام رده‌بندی، مؤلفه‌های مهم و تعیین‌کننده‌ای برای این تصمیم‌گیری هستند.

با توجه به مسائل اقتصادی که بیشتر سازمان‌ها درگیر آن هستند قابل پیش‌بینی است که تأمین بودجه و هزینه‌های انجام تغییر رده‌بندی از سوی کتابخانه‌های علوم پزشکی حائز اهمیت باشد. همچنان که سایر پژوهش‌های انجام‌شده نیز نشان داده‌اند، دغدغه‌ها و نگرانی‌های مربوط به بودجه و تأمین هزینه برای تصمیم‌گیری کتابخانه‌ها مهم است (جوشنده، ۱۳۷۲؛ سانادی^۱، ۲۰۰۹؛ ماسانیو^۲، ۱۹۹۰). در کتابخانه‌های دانشگاهی نیز کمبود کارکنان برای اجرای طرح و تأمین هزینه‌های مالی آن از دلایل اصلی تداوم رده‌بندی فعلی بیان شده‌اند (شورتن^۳ و همکاران، ۲۰۰۵). به‌ویژه آن گروه از کتابخانه‌های مورد مطالعه در این پژوهش که کاملاً از نظام کنگره بهره برده‌اند، به‌لحاظ کمبود نیروی انسانی و هزینه‌های مترتب بر آن شاید تمایل چندانی به پردازش مجدد کل مجموعه و تغییر رده‌بندی به نظام ان.ال.ام. نداشته باشند.

از سوی دیگر، نمی‌توان امتیازات و فواید این تغییر را برای آن دسته از کتابخانه‌هایی که تماماً از نظام‌های کنگره و ان.ال.ام. استفاده می‌کنند نادیده گرفت. کتابخانه‌های دانشگاهی که تاکنون به انجام این تغییر اقدام کرده‌اند، صرفه‌جویی‌هایی که از افزایش سهولت فهرست‌نویسی و پردازش منابع حاصل شده است را یکی از امتیازات این تغییر دانسته‌اند (برایت^۴ و همکاران، ۲۰۱۰). کتابخانه‌ها که تماماً از نظام‌های رده‌بندی کنگره و ان.ال.ام. استفاده می‌کنند متأسفانه تخصیص شماره‌های این دو نظام بنا بر اقتضا و سیاست‌های پیشنهادشده کتابخانه ملی پزشکی امریکا نبوده است، بلکه بنا بر سلیقه یا شرایط مدیریتی حاکم بر این کتابخانه‌ها صورت گرفته است و تخصیص نامتوازی از شماره‌های دو نظام رده‌بندی در تعدادی از این کتابخانه‌ها دیده می‌شود. بنابراین، برای برقراری توازن و حفظ شرایط استاندارد در نظام کتابخانه‌ای دانشگاه‌های علوم پزشکی لازم است تا بخشی از شماره‌ها به نظام ان.ال.ام. تغییر یابند. در صورت انجام چنین کاری، علاوه بر مطابقت با استانداردهای جهانی، پیش‌بینی می‌شود که در درازمدت صرفه‌جویی‌هایی را در هزینه و نیروی انسانی به‌دنبال داشته باشد. در برخی طرح‌ها (تیم^۵، ۲۰۰۹؛ لئو، کووک، و چان^۶، ۲۰۱۲)، انجام این تغییر به کارگزاران و شرکت‌های متولی خدمات سازماندهی برون‌سپاری شده است. اگرچه این کار هزینه‌بر است، اما در درازمدت صرفه‌جویی در هزینه‌ها را به‌دنبال دارد؛ زیرا از زمان اجرای طرح رده‌بندی مجدد به بعد، تعداد منابعی که رده‌بندی آنها باید تغییر کند کاهش می‌یابد و فقط به منابع پیشین محدود می‌شود (پائو و سیدارکو^۷، ۲۰۰۶).

زمان‌بندی و برنامه‌ریزی مناسب همیشه کمک می‌کند تا یک کتابخانه دانشگاهی تغییر رده‌بندی را به‌شکل منطقی و حساب‌شده پیش ببرد (وومک^۸، ۲۰۰۸). خوشبختانه،

1. Tsunada
2. Massonneau
3. Shorten
4. Bright
5. Tim
6. Liu, Kwok, & Chan
7. Pau & Sidorko
8. Womack

همان‌طور که اذعان شده است، کتابخانه‌های مورد مطالعه با چنین مشکلی مواجه نیستند. اما از سوی دیگر، آمارها نشان داد که مسئله تأمین داده و اطلاعات کافی برای برنامه‌ریزی مناسب و هدف‌مند نیز چندان مورد توجه آنان نبوده است.

در حالی که به‌لحاظ سازمانی و تشکیلاتی، حمایت مدیریت و دانشکده از چنین اقداماتی، عامل مهمی در فرایند تصمیم‌گیری است. بدیهی است مدیران ارشد سازمان در موقعیتی هستند که می‌توانند نگرش عوامل تصمیم‌ساز را نسبت به این تغییر، در صورت احساس نیاز، هدایت کنند. در این صورت، حمایت‌های مالی و محیط لازم برای انجام چنین طرحی آسان‌تر فراهم می‌شود.

مسئله‌ای که به‌نظر می‌رسد در کتابخانه‌های علوم پزشکی مورد غفلت قرار گرفته است، اهمیت کاربر و آسودگی اوست. عواملی نظیر آگاهی نسبت به اولویت کاربران و نارضایتی آنها از نظام رده‌بندی موجود مهم تلقی شده است، اما بُعد کارایی سیستم رده‌بندی از نظر جامعه پژوهش مهم تلقی نشده است.

افزایش قابلیت مرور در نظام رده‌بندی جدید و سهولت آموزش و سازگار کردن کاربران با آن سبب می‌شود کاربران در پذیرش این تغییر احساس خوشایندی داشته باشند، در حالی که یکی از دلایل مهم گزارش‌شده در پژوهش‌های پیشین افزایش قابلیت مرور مجموعه (فیستر، ۲۰۰۹؛ هاپکینز، ۲۰۰۷) و به حداقل رساندن جابه‌جایی مکانی کتاب‌ها به‌منظور تسهیل روند یادگیری تدریجی کاربران است. این در حالی است که کاپستون (۲۰۱۴) اذعان داشته است اولویت کاربران به‌ندرت می‌تواند دلیلی برای تصمیم‌گیری مجدد باشد و شواهد زیادی وجود ندارد که نشان دهد درخواست‌های کاربران یک عامل انگیزشی قوی برای این تغییر است.

با اینکه مجموعه‌هایی تحت سازماندهی دو نظام رده‌بندی در برخی کتابخانه‌های مورد مطالعه وجود دارد، کتابخانه‌های علوم پزشکی بر یکپارچگی مجموعه‌ها تأکید کرده‌اند. یکی از چالش‌های بزرگی که طرح‌های رده‌بندی مجدد با آن روبه‌رو هستند، چندقسمتی بودن مجموعه‌ها در اثر استفاده از دو یا چند نظام رده‌بندی متفاوت است. به‌گونه‌ای که کومبار (۲۰۱۲) نشان داد وجود دو مجموعه تحت نظام‌های مختلف در یک کتابخانه، موانع جدیدی را بین کاربران و منابع به‌وجود می‌آورد و منابع مرتبط را از یکدیگر پراکنده می‌سازد و در نتیجه، کارآمدی نظام‌های رده‌بندی را تنزل می‌دهد. سهولت دسترسی مجموعه‌ها با استفاده از یک نظام رده‌بندی واحد به‌جای دو نظام مجزا، منطق دیگری برای رده‌بندی مجدد است (ویور و استانینگ، ۲۰۰۷). بنابراین، با یکپارچگی مجموعه‌های حاصل از اجرای رده‌بندی مجدد، سردرگمی‌های دوره

1. Weaver & Stanning

تغییر و انتقال ناشی از نگهداری مجموعه تحت دو نظام رده‌بندی، دشواری آموزش کاربران و کارکنان برای کار کردن با آن نظام‌ها، روش‌های پیچیده کاری، و عملیات پرهزینه موازی (مانند امانت، فهرست‌نویسی، و قفسه‌گذاری‌ها طی دو نظام مختلف) از بین خواهند رفت.

بنا به دلایل بالا، هریک از کتابخانه‌های علوم پزشکی که تفکر رده‌بندی مجدد را دارند باید به‌طور واقع‌بینانه تأثیر احتمالی هریک از این عوامل را بر خدمات کتابخانه خود بسنجند؛ زیرا، نتیجه‌گیری از پیش تعیین‌شده‌ای مبنی بر اینکه رده‌بندی مجدد به اندازه کافی و به‌تنهایی، پیشرفت‌های چشم‌گیری داشته باشد وجود ندارد. روشن است که تغییر مجموعه کتابخانه از یک نظام رده‌بندی، حتی برای یک کتابخانه کوچک، تصمیم و مسئولیت بزرگی است. مشکلاتی نظیر هزینه بالای طرح‌های رده‌بندی مجدد و کمبود منابع انسانی کتابخانه‌ها، نگرانی مواجه شدن با مجموعه‌ای تقسیم‌شده، دشواری آموزش، و سازگار کردن کاربران و کارکنان کتابخانه‌ها با نظام جدید به‌عنوان مهم‌ترین چالش‌های تصمیم‌گیری برای اجرای طرح‌های رده‌بندی مجدد کتابخانه‌های دانشگاهی است.

در هر حال، با اینکه رده‌بندی کارکرد سستی خود (تعیین محل اشیای فیزیکی در قفسه‌های کتابخانه) را برای منابع الکترونیکی از دست داده است، ولی پژوهش‌های مختلفی اثبات کرده‌اند نظام‌های رده‌بندی کتابخانه‌ای می‌توانند در توصیف، سازماندهی، و بازیابی منابع الکترونیکی همچنان مفید واقع شوند (استاکوکاس^۱، ۲۰۱۲). بدیهی است که آینده طرح‌های رده‌بندی و اقدامات رده‌بندی مجدد در کتابخانه‌های دانشگاهی از گسترش منابع الکترونیکی جدایی‌ناپذیر خواهند بود.

مآخذ

جوشنده، مهتاب (۱۳۷۲). بررسی مشکلات تغییر نظام رده‌بندی کتابخانه‌های علوم پزشکی کشور از دیگر رده‌ها به نظام رده‌بندی NLM و پیشنهاد الگوی مناسب. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران.

Bright, A., Collins, S., Dujmic, L., Heath, K., Hurlbert, T., & Novak, D. (2010). Minding our P's and Q's, An adventure in reclassification. *Technical Services Quarterly*, 28 (1), 41-54.

Capstone, T. (2014). *Literature Review: the decision to reclassify*. Retrieved 30 March 2016, from https://emporia.digication.com/trudy_jorgensenprice_

1. Stachokas

capstone/The_Decision_to_Reclassify2

Fister, B. (2009). The dewey dilemma. *Library Journal*, 134 (16), 22-25.

Gerhard, N. (1968). *Problems of reclassification, academic libraries*. New York: R.R. Bowker.

Gilchrist, A. (2002). From aristotle to the 'semantic web'. *Library Association Record*, 104 (1), 40-42.

Hopkins, S. (2007). Decimating Dewey, introducing a bookshop arrangement for shelving the nonfiction collection. *APLIS*, 20 (1), 8-13.

Kumbhar, R. (2012). *Library classification trends in the 21st Century*. Cambridge: Chandos Publishing.

Liu, M., Kwok, L., & Chan, K. (2012). Why Change to the chinese classification scheme? a case Study in an academic library. *Cataloging & Classification Quarterly*, 50 (8), 852-868.

Massonneau, S. (1990). Reclassification and barcoding, a unique opportunity. *Collection Management*, 13 (1/2), 15-37.

Shorten, J., Seikel, M., & Ahrberg, J. (2005). Why do you still use dewey? academic libraries that continue with dewey decimal classification. *Library Resources and Technical Services*, 49 (2), 123-136.

Steele, T., & Foote, J. (2011). Reclassification in academic research libraries, Is it still relevant in an e-book world?. *Cataloging & Classification Quarterly*, 49 (1), 14-32.

Stachokas, G. (2012). A new classification system for free electronic resources. *Serials Review*, 38 (1), 12- 16.

Taylor, C. (1965). Reclassification: a case for LC in the academic library?. *PNLA Quarterly*, 29 (4), 244-246.

Tim, W. (2009). LCC from UDC, managing the conversion. *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services*, 33 (2-3), 73-79.

Tsunade, K. (2009). Changing classification systems. *Pharmaceutical library Bulletin*, 54 (1), 29- 46.

Pau, P., & Sidorko, P. (2006). *From lai's to LC, an account of experience on*

HKU libraries' reclassification exercises. Proceedings of the 7th Annual Hong Kong Innovative Users Group Meeting, December, 11-12. Hong Kong: China.

Weaver, M., & Stanning, M. (2007). Reclassification project at st martin's college, a case study. *Library Review*, 56 (1), 25- 39.

Winke, R. (2004). The contracting world of cutter's expansive classification. *Library Resources Technical Services*, 48 (2), 66- 83.

Womack, K. (2008). Conformity for conformity's sake? The choice of a classification system and a subject heading system in academic health sciences libraries. *Cataloging & Classification Quarterly*, 42 (1), 93-115.

استناد به این مقاله:

ناخدا، مریم؛ مردانی، امیرحسین (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری رده‌بندی مجدد کتابخانه‌های علوم پزشکی. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۱ (۲)، ۴۵-۵۹.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی